

אוניברסיטת בר-אילן

**תיווך עמיתים עם ספר אלקטרוני חינוכי,
לקידום יכולות אורייניות בקרב תלמידים עם לקות למידה
במצבי למידה שונים**

מאיה מטרסו

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך
בבית הספר לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן

תשפ"א

רמת גן

תקציר

תלמידים עם ובסיכון ללקות למידה מציגים כבר בתחילת דרכם הלימודית קשיים רבים ביכולות אורייניות כגון מודעות פונולוגית, רכישה ושימוש באוצר מלים, וקושי בהבנת תכנים סיפוריים ובשחזורם. קשיים אלו מעוררים צורך במציאת דרכי התערבות אפקטיביות ומשמעותיות כבר בשלב מוקדם של בית הספר, על מנת לצמצם פערים לימודיים הנצברים לאורך השנים, ולשפר את הישגיהם של תלמידים עם ובסיכון ללקות למידה למול הישגיהם של תלמידים עם התפתחות תקינה.

אחת הדרכים שנחקרה ונמצאה כיעילה בקידום הישגים אורייניים היא למידה עם ספר אלקטרוני חינוכי. מחקרים מצאו כי בנוסף לכך, כאשר הלמידה עם הספר האלקטרוני מלווה בתיווך משמעותי קיימת תרומה לקידום הישגיהם הלימודיים הן של המונחה והן של המנחה. דרך נוספת שנמצאה כמובילה לשיפור הישגים לימודיים של המונחה והמנחה היא תוכנית לתיווך עמית. כלומר, תלמידים שלמדו כיצד לתווך לעמיתיהם במהלך למידה משותפת, שיפרו את יכולתם הלימודית בנוסף לקידום הישגיהם של התלמידים אותם הנחו.

המחקר הנוכחי בדק לראשונה את תרומתה של תוכנית לתיווך עמית שהותאמה ללמידה משותפת עם ספר אלקטרוני חינוכי לשיפור הישגיהם האורייניים של תלמידים עם ובסיכון ללקות למידה. כמו כן, נבחנה רמת התיווך של המנחים במדדי תיווך הספציפיים ללמידה עם ספר אלקטרוני ומדדי תיווך כלליים. בנוסף, נבחנה רמת התיווך, בשני מצבי למידה שונים – "מילון" ו"שחק עם הסיפור".

במחקר השתתפו 80 תלמידים. 40 תלמידים הלומדים בכיתות א' ומוגדרים כתלמידים בסיכון ללקות למידה, ו-40 תלמידים הלומדים בכיתות ג', אשר אובחנו כתלמידים עם לקות למידה. המשתתפים נדגמו על פי קרטיונים להכללה במחקר במבחני התאמה וסינון אשר תוצאותיהם העידו כי הנם בעלי יכולות קוגניטיביות תקינות (TONI-3), אך יכולתם המילולית נמוכה מכפי גילם הכרונולוגי (ITPA). כמו כן, לא נכללו תלמידים עם לקויות מוטוריות, לקויות ראייה או מוגבלות שכלית התפתחותית. התלמידים חולקו אקראית לשתי קבוצת המחקר - ניסוי וביקורת, כאשר בכל קבוצה מחצית מתלמידי כיתה ג' ומחצית מתלמידי כיתה א'. כלל התלמידים המשתתפים במחקר עברו מבחני אוריינות הבודקים את יכולתם הפונולוגית, ואת אוצר המלים טרם המחקר.

בשלב ההתערבות תלמידי כיתה ג' מקבוצת הניסוי השתתפו בקבוצות קטנות בתוכנית לתיווך עמית, אשר הותאמה במיוחד למחקר הנוכחי, ללמידה עם הספר האלקטרוני החינוכי. תלמידי כיתה ג' מקבוצת הביקורת המשיכו בלמידה על פי תוכנית הלימודים הרגילה. בשלב הבא, תלמידי כיתה ג' משתי

קבוצות המחקר הנחו עמית מכיתה א' במהלך ארבעה מפגשי פעילות ולמידה עם ספר אלקטרוני חינוכי. שני מפגשים התקיימו במצב הלמידה "מילון" שכולל לימוד פירושים של מלים חדשות מהסיפור, ושני מפגשי למידה נוספים התקיימו במצב הלמידה "שחק עם הסיפור", בו נלמדת חלוקה של מלים לצלילים ולהברות, באמצעות נקודות חמות המפוזרות בטקסט ועל האיורים. מפגש ראשון מכל מצב למידה צולם.

בסיום שלב הלמידה המשותפת הועברו שוב לכלל משתתפי המחקר מבדקי היכולות האורייניות, ובנוסף לכך נבדקה גם יכולת הבנת הסיפור. האינטראקציות שצולמו נותחו וכומתו על פי חלוקה למדדי תיווך שהוגדרו כספציפים ללמידה עם ספר אלקטרוני, ומדדי תיווך כללים המתייחסים לקריאת ספר. בהתייחס לרמות התיווך, ממצאי המחקר הצביעו על כך כי במצב הלמידה "שחק עם הסיפור" נצפתה רמת תיווך גבוהה יותר במדדי התיווך הספציפים ללמידה עם הספר האלקטרוני, למעט מדד העידוד, לעומת מצב הלמידה "מילון". בנוסף, נמצא כי במדדי תיווך למיקוד ולהרחבות הספציפים לספר האלקטרוני קיימת מובהקות במצב הלמידה "שחק עם הסיפור" לטובת קבוצת הניסוי. כמו כן, נמצא כי באופן מובהק סך כל התיווך שניתן על ידי קבוצת הניסוי במצב למידה זה במדדים הספציפים לספר האלקטרוני היה רב יותר מאשר בקבוצת הביקורת.

בהתייחס למדדי התיווך הכלליים לא נמצאו הבדלים בין שני מצבי הלמידה, למעט במדד ריגוש לטובת מצב הלמידה "שחק עם הסיפור". ובנוסף, לא נמצאו הבדלים בין קבוצות המחקר במדדי התיווך הכלליים, למעט במדד המיקוד. עם זאת, נצפו יותר התנהגויות לא תיווכיות במצב הלמידה "שחק עם הסיפור" לעומת מצב הלמידה מילון. התנהגויות אלו נצפו באופן מובהק, כפי ששוער, בקרב קבוצת הביקורת.

בבחינת הישגיהם האורייניים של המשתתפים, ממצאי המחקר הצביעו על כך כי, בהתאם למושוער, כלל משתתפי המחקר שיפרו את יכולתם האוריינית על פי מדדי פונולוגיה ואוצר מלים לאחר הלמידה המשותפת עם הספר האלקטרוני. לא נמצא הבדל ברמת השיפור בין קבוצת הניסוי לקבוצת הביקורת. נמצא כי מנחים מקבוצת הניסוי הראו יכולות טובות יותר במדד הבנת הסיפור, לעומת עמיתיהם מקבוצת הביקורת, אך הבדל זה לא נמצא בקרב המונחים. כמו כן, בניגוד להשערה, לא נמצאו הבדלים בשיפור בהישגיהם האורייניים של המנחים והמונחים בין קבוצות המחקר.

נמצאו מספר קשרים בין ההתנהגות התיווכית של המנחים מקבוצת הניסוי במצב הלמידה "מילון", להישגיהם של המונחים במדדי הבנת הסיפור. ממצא מעניין ראשון מצביע על כך שככל שרמת התיווך של המתווכים במדדים הספציפים ללמידה עם ספר אלקטרוני הייתה גבוהה יותר, כך הישגיהם של המונחים במדדי הבנת הסיפור היו טובים יותר. קשר אחר שנמצא מצביע על כך כי ככל שהמנחים מקבוצת הניסוי פעלו יותר פעמים באופן שאינו תיווכי, כך המונחים הצליחו פחות במבחנים שמדדו את הבנת הסיפור. יתרה

מזאת, נמצא כי ככל שרמת התיווך הכללי של מתווכים מקבוצת הביקורת הייתה גבוהה יותר, כך המונחים הראו הישגים נמוכים יותר במדדי הבנת הסיפור.

נמצאו גם קשרים בין התנהגותם התיווכית של המנחים מקבוצת הניסוי במצב הלמידה "מילון" להישגיהם במבחן שחזור הסיפור. ככל שתיווכו יותר לעידוד וויסות הספציפיים לספר האלקטרוני, כך גילו הישגים גבוהים יותר בשיחזור הסיפור. לעומתם, מתווכים מקבוצת הביקורת שפעלו במצב הלמידה "מילון" באופן אנטי תיווכי גילו יכולות נמוכות בשיחזור הסיפור.

ממצאי המחקר מחדשים ותורמים לידע הנצבר בתחום במספר היבטים. ראשית, נמצא כי למידת עמיתים עם ספר אלקטרוני תורמת להישגיהם האורייניים של המנחים והמונחים בקרב אוכלוסיית תלמידים עם ובסיכון ללקות למידה. שנית, ניתן לראות את השפעתה של התוכנית לתיווך עמית עם ספר אלקטרוני על רמת התיווך במצבי למידה שונים של הספר האלקטרוני. שלישית, הקשרים שנמצאו במחקר מצביעים על חשיבות השילוב בין התוכנית לתיווך עמיתים עם ספר אלקטרוני, ובין מצב הלמידה מילון, כתורמים לשיפור בהישגים האורייניים של המנחים והמונחים. מגבלות המחקר, והמלצות למחקרי המשך מפורטות בפרק הדיון.

מכאן איפה, שתרומתו המשמעותית של המחקר הנוכחי היא בידע נוסף שעשוי לתרום לתכנון מודלים חינוכיים-התערבותיים בסביבה ממוחשבת, המותאמים לאוכלוסייה עם ובסיכון ללקות למידה, באופן שיתרום ויקדם את יכולתיה האורייניות.